

Ivan Rojnik

Teleologija vzgoje in izobraževanja v luči filozofske antropologije Antona Trstenjaka

Povzetek: Prispevek A. Trstenjaka na pedagoškem področju je pomemben predvsem z vidika teleologije vzgoje in izobraževanja. Na osnovi filozofske antropologije je podal celovito podobo človeka, kar predstavlja izhodišče za pedagoško teorijo in vzgojno prakso. Podobo človeške osebnosti s številnimi razsežnostmi, ki se med seboj prepletajo, lahko razdelimo na pet področij: človek v odnosu do sebe, v odnosu do drugega, v odnosu do naroda in kulture, v odnosu do narave in okolja, ter v odnosu do presežnega in Boga. Področja osebnosti predstavljajo izhodišče za paradigmo petih vzgojnih ciljev.

Ključne besede: Anton Trstenjak, filozofska antropologija, teleologija, vzgoja in izobraževanje, kultura, metodika verouka.

Summary: **Teleology of Education in the Light of Philosophical Anthropology of Anton Trstenjak**

Anton Trstenjak's contribution in the field of educational science primarily relates to the teleological aspect of education. On the basis of philosophical anthropology he gave an integral picture of man, which is the starting point of all educational theory and practice. The picture of human personality with numerous closely connected dimensions can be divided into five areas: man in relation to himself, in relation to the other, in relation to his nation and culture, in relation to nature and environment and in relation to the transcendental and to God. These personality areas are the starting point of the paradigm of five aims of education.

Key words: Anton Trstenjak, philosophical anthropology, teleology, education, culture, methodology of religious instruction.

Uvod

Opus A. Trstenjaka je zelo obsežen. V mnogih razpravah so avtorji že osvetlili različne vidike njegove znanstvene in strokovne ustvarjalnosti.¹ Simpozij o življenju in delu Antona Trstenjaka je nedvomno zelo izčrpno predstavil njegovo delo. Predstavi ga kot filozofa, psihologa, antropologa in še z raznih drugih vidikov. Kot pedagog in vzgojitelj posebej ni bil omenjen, pričujoča razprava pa želi ob stoletnici njegovega rojstva (8. 1. 1906) in ob desetletnici smrti (29. 9. 1996) osvetliti njegov pedagoški pomen.

¹ *Simpozij o življenju in delu Antona Trstenjaka* (16 avtorjev), BV 57 (1997), 249-402; J. Musek, *Kratek pregled znanstvenega opusa Antona Trstenjaka*, v: *Antropos* 29 (1997), 15-18; J. Ramovš, *Anton Trstenjak kot intelektualec*, v: *Antropos* 29 (1997), 180-188.

Večina Trstenjakovega delovanja je bila posvečena pedagoškemu in vzgojnemu delu. Njegovo poglobljanje v skrivnost človeka je bilo podlaga, da je znal nagovoriti in se približati vsem slojem in profilom ljudi in to kot univerzitetni učitelj, kot svetovalec ali preprosto kot človek. V vsestransko osvetljeni podobi človeka so mnogi, predvsem ljudje v stiski, našli odgovor na zapletena življenjska vprašanja in bivanjsko gotovost. »Vse življenje si je oblikoval pedagoški čut in svoje delovanje je stalno spremljal z izrazito znanstveno in človeško pozornostjo, da bi mogel pedagoško čimbolj uspešno delovati.«²

Poleg okroglih obletnic rojstva in smrti je treba omeniti še 65 letnico *Metodike verouka* (Ljubljana 1941), ki je bila deležna izjemne svetovne pozornosti. V italijanskem jeziku je bila dvakrat natisnjena.³ Gre za prvo metodiko verouka, ki je utemeljena v psihologiji učenja. V ospredje postavlja samostojno oblikovanje gojenca na osnovi vzgojnih vrednot. V uvodu je sam zapisal, da je v tem pogledu oral ledino.⁴

1. Problem teleologije v vzgoji in izobraževanju

Teleološka naravnost je osnovno izhodišče za oblikovanje koncepta vzgoje in izobraževanja, kar pomeni, da vpliva tudi na njegove druge temeljne značilnosti.⁵ Pri tem gre za osnovni vzgojni namen, splošni cilj, oziroma gre za temeljno naravnost celotne vzgojne dejavnosti v povezanosti z vsemi posameznimi vidiki vzgojnega procesa. Npr. kakšna sredstva, metode bomo uporabili za doseg temeljnega vzgojnega smotra. Obravnavanje intencionalnosti ni koristno samo za njeno teoretsko razčlenitev in razumevanje, temveč tudi za aplikativno razvijanje vzgoje in izobraževanja.⁶

F. Pediček je več razprav posvetil teleologiji vzgoje in izobraževanja. V tej diskusiji vidi pomembno vprašanje pedagoške znanosti. »Prav zaradi tega je danes vse bolj živa zahteva, na novo določiti teleologijo pedagoške znanosti.«⁷

² J. Juhant, *Anton Trstenjak – človek mislec*, v: *BV 57* (1997), 255.

³ A. Trstenjak, *La metodica dell'insegnamento religioso. Saggio di psicologia religioso-pedagogica*, Vita e Pensiero, Milano 1945. Druga izdaja: *Psicologia e pedagogia nell'insegnamento religioso*, Vita e Pensiero, Milano 1955.

⁴ A. Trstenjak, *Metodika verouka. Očrt versko-pedagoške psihologije*, Ljudska knjigar-
na, Ljubljana 1941.

⁵ Prim. M. Kramar, *Načrtovanje in priprava izobraževalno-vzgojnega procesa v šoli*, Educy, Nova Gorica 1994, 10.

⁶ Prim. F. Pediček, *Pedagogika danes*, Založba Obzorja, Maribor 1992, 204.

⁷ F. Pediček, *n. d.*, 116.

2. Mesto filozofske antropologije v pedagoški znanosti

V drugi polovici prejšnjega stoletja, tja do osamosvojitve, se je morala pedagoška veda zadovoljiti z metodologijo ideološke dedukcije in politične pragmatike (ideologija je določala metodologijo, ki je bila podrejena družbi).

V 80. letih prejšnjega stoletja F. Pediček kritično ugotavlja, da pedagoška znanost vzgoje še ni ustrezno tematizirala in raziskovala. Nekatere druge antropološke in družboslovne znanosti so si prilaščale njen raziskovalni predmet in tako pedagogiko izrivale iz družine znanosti. Vse, kar je pedagogika vendarle do danes storila, se giblje le na ravni fenomenološke deskripcije vzgoje kot družbenega, političnega, zgodovinskega pojava.⁸

Z osamosvojitvijo so nastopile spremenjene družbene in politične razmere, ki so bistveno pripomogle k razvoju samostojne pedagoške znanosti.

Pedagogika se je pri oblikovanju svoje posebne empirične metodologije raziskovanja najprej zgledovala v psihologiji in sociologiji. To pa je pomenilo za pedagoško znanost in vzgojno-izobraževalno prakso, da je bila njena osnovna teleološka naravnost pedocentrično, oziroma sociocentrično usmerjena.

Sociocentrična naravnost, ki izhaja iz osnovne podmene, da je izobraževanje in vzgoja družbena, državljanska dolžnost, postavlja v ospredje družbene cilje, ki jim je posameznik bolj ali manj podrejen.⁹

Pomislek: ali je lahko družba najvišji ideal za nekoga, ki je brez dela, in je s tem prikrajšan za eno osnovnih človekovih pravic, ki pomagajo pri njegovi osnovni izpolnitvi?

Ali zadostuje družbena utemeljitev temeljnega vzgojnega smotra za nekoga, ki je prisiljen živeti na robu družbe ali pa so mu bile kršene osnovne človekove pravice (npr. tisti, ki so doživeli dachauske procese ali povojno nasilje)? Nobena družba ni tako demokratična in popolna, da bi lahko postala njegov življenjski ideal.

Človek je socialno bitje, toda samo v družbi utemeljena in v družbo naravnana vzgoja (pedagogika) še ne zadostuje. F. Pediček meni, da je danes vse bolj živa zahteva, da na novo določimo odnos med pedagoško znanostjo ter vzgojo in izobraževanjem na eni in družbo na drugi strani. Družba nobeni znanosti, tudi pedagoški, ne sme ukazovati, kaj bo tematizirala in raziskovala, saj mora pedagogika enako kakor druge znanosti oboje razvijati iz svoje antropološke in humanistične aksiomatike razvijanja, razodtujevanja in osvobajanja človeka. Družba je z

⁸ Prim. F. Pediček, *n. d.*, 103-104.

⁹ Prim. M. Kramar, *Načrtovanje ...*, 11.

vsemi oblikami svojega »bivanja« pomemben dejavnik razvoja pedagoške znanosti, saj ustvarja okvir za odkrivanje vedno novih spoznanj ter oblikovanje teorij in udejanjanje njenih tehnologij ter praksologij. »Pedagoška znanost in šole morajo imeti avtonomijo v razmerju do države in struktur oblasti.«¹⁰

Kakor hitro pa začenja določena družba s svojimi operativnim in idejno-ideološkim aparatom pritiskati na nemoteno uresničevanje avtohtone in avtentične teleološkosti pedagoške znanosti ter iz nje izvedenega cilja vzgoje in izobraževanja, mora pedagogika kot znanost opozarjati družbo na vse te negativne pojave in procese v njej. Dolžna je celo argumentirano se upreti na vrednostni in spoznavni ter nazorski ravnini vzgoje in izobraževanja otrok, mladostnikov in odraslih. Predvsem v imenu razodtujenja in pa tudi zaradi razvijanja in potrjevanja svoje znanstvene identitete.¹¹

Pedocentrična usmeritev postavlja v ospredje otroka, ki je izhodišče in merilo vsega. Če je odločilen psihološki pogled na človeka, potem bo v ospredju otrok. Izključno razvojno-psihološki pogled na izobraževanje in vzgojo ne zagotavlja celostnega in globalnega človeka. Posameznik se lahko iz individualnih razlogov upre določenim obveznostim, ki jih družba upravičeno zahteva od njega.

Sociologija in psihologija sta začeli tako prodirati v pedagoško raziskovanje, da se je bilo treba temu upreti z razvijanjem samostojne pedagoške raziskovalne metodologije. F. Pediček meni, da pedagogika ni nikakršna »črna ovca« v družini antropoloških znanosti, ampak postaja samostojna znanstvena veda z utemeljitvijo v filozofski antropologiji.

3. Telos vzgoje in izobraževanja z vidika filozofske antropologije

Samo na osnovi filozofske antropologije lahko podamo celovito podobo človeka. Psihologija ne more natančno ugotoviti človekove osebnosti, če se opiramo samo na izkustvena dognanja psihologije ali kake druge znanosti. npr. sociologije, ki pomembno vpliva na vedenje o človeku, saj raziskuje njegovo družbeno odvisnost, nikakor pa ne zajame celote njegovega življenja in delovanja. Človek je bolj zapleteno in predvsem presežno bitje.

Pri vseh raziskavah posameznih znanosti ostaja problem človeka kot celote. Pri nekaterih znanostih ostajajo nerešena oz. neodgovorjena bistvena vprašanja človeka: njegovo samozavedanje, človekova duša, odnos duša-telo, problem človekovega središča ali jaza.¹² Če hočemo

¹⁰ Ministrstvo za šolstvo in šport RS, *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, Ljubljana 1995, 26.

¹¹ Prim. F. Pediček, *n. d.*, 116.

vzgojno uspešno delovati, moramo človeka dobro poznati, upoštevati njegove dispozicije, potrebe in posebnosti, s katerimi moramo računati, ko se mu približujemo. Psihološka in sociološka spoznanja o človeku niso dovolj, potreben je celovit pogled in nauk o človeku, če ga hočemo zanesljivo spoznati. Nobena posamezna veja antropologije ne zajame celotne človekove podobe v vseh njenih zakonitostih in globinah.¹³

Naša psihologija polpretekle dobe je bila preveč črnogleda. Pod vplivom psihoanalize smo vedno vrtali samo v podzavest in stikali za »potlačeni« in »nedovoljenimi« vsebinami, ki smo se jih sramovali, ker so bile nespodobne pred družbo ali pa izraz napadalnosti, sovražnosti in krivde; tako je človek dobival o sebi vedno mračnejšo in temnejšo podobo, ob kateri je postajal malodušen in zagrenjen.¹⁴

4. Filozofska antropologija A. Trstenjaka kot izhodišče teorije o vzgoji

Edukacija v sodobnem svetu zahteva antropološko usmeritev (antropološka pedagogika), ki je posledica antropološke usmeritve v znanosti. Pri tem gre za naravnost, da je treba najprej oblikovati človeka zaradi njega samega in šele drugotno za družbo. Ta koncept vzgoje in izobraževanja izhaja iz predpostavke, da sta izobraževanje in vzgoja človekova temeljna pravica in potreba, hkrati pa tudi družbena potreba. »Jutrišnja teleološkost v vzgoji in izobraževanju bo neponarejeno antropološka in humanistična, človeka osvobajajoča in socialno razodtujevalna.«¹⁵

Filozofska antropologija ima posebno mesto pri določanju temeljnega smotra vzgoje in izobraževanja s tem, ko raziskuje možnosti človekovega razvoja. A. Trstenjak je vse življenje proučeval človeka in njegove razsežnosti. V številnih publikacijah je izrisal celovito podobo o človeku. S svojo personalistično usmerjenostjo je bil vedno osredotočen na človeka, na njegovo vsakdanjo izkušnjo, versko doživljanje, težave in stiske.¹⁶ Iz naslovov je razvidna njegova antropološka usmerjenost: *Med ljudmi* (1954), *Pota do človeka* (1957), *Človek v ravnotežju* (1957), *Človek v stiski* (1960), *Če bi še enkrat živel* (1965), *Hoja za človekom* (1968), *Človek samemu sebi* (1971), *V znamenju človeka* (1973), *Človek in sreča* (1974), *Po sledeh človeka* (1992) itd.

Osnovno razmišljanje o vzgoji s teleološkega vidika zahteva, da se najprej vprašamo: Kdo je človek? Ali je vredno živeti in se truditi? Ali

¹² J. Juhant, *Človek v iskanju svoje podobe*, Ljubljana 2003, 111.

¹³ Prim. A. Trstenjak, *Človek končno in neskončno bitje*, MD, Celje 1988, 16-17.

¹⁴ A. Trstenjak, *Po sledeh človeka*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1992, 66.

¹⁵ F. Pediček, n. d., 433.

¹⁶ Prim. F. Škrabl (ur.), *Katehetsko pedagoški leksikon*, 687-688.

je človek samo *homo faber* – človek delavec, *homo ludus* – človek igralec ali je kaj več? Skratka, zanima nas podoba človeka. Trstenjakova znanstvena, strokovna in pedagoška avtoriteta na področju filozofske antropologije je zadosten razlog, da uporabimo njegovo podobo o človeku kot osnovno izhodišče vzgojne teorije.¹⁷

Vzgojne cilje določamo na osnovi podobe o človeku. Če je človek umno, razumsko, etično, duhovno bitje, potem je vzgojna naloga – cilj v tem, da v človeku razvija spoznavne sposobnosti, sposobnost etičnega odločanja, razvija duhovno življenje.

V nadaljevanju se bomo seznanili z nekaterimi osnovnimi potezami podobe človeka, kot jo je opisal A. Trstenjak v mnogih delih: človek kot umno, kot simbolično, kot samozavestno, kot odprto, kot trpeče, kot družbeno, kot etično, kot religiozno bitje itd.

5. Celostna podoba človeka v petih temeljnih odnosih

Človeka kot celoto A. Trstenjak ne pojmuje samo v ožjem osebnostnem pomenu, temveč tudi v širšem, v povezanosti z družbenim okoljem, naravo in v povezanosti s transcendo. Številne ravni in razsežnosti človeške osebe se kristalizirajo nekako okrog petih jeder: človek v odnosu do sebe, do drugega, do naroda in kulture, do narave in okolja, do Boga. V nadaljevanju bomo izpostavili samo nekatere posamezne vidike človekovega osebnostnega razvoja, ki so značilni za omenjena področja.

5.1 Človekov odnos do sebe

Ob vsem občudovanja vrednem napredujočem spoznavanju vidnega sveta okrog nas, sami sebe le bore malo poznamo. Človek odkriva skrivnost za skrivnostjo v neizmernem vesolju in vedno uspešneje rešuje uganke drobnega sveta atomov, sam sebi pa je pravzaprav vedno večja uganika.¹⁸

A. Trstenjak je veliko pisal o spoznavanju samega sebe. Odnos do sebe je osvetlil z mnogih vidikov. Kako priti do osebne zrelosti? Kako spoznati, sprejeti in usmerjati samega sebe? Samoopazovanje je prva pot do spoznanja človeka. Vsak je sam sebi najbližji, zato bo sam sebe tudi najbolje poznal. Zato je to najbližja in tudi najzanesljivejša pot, ki ima prvenstvo pred vsemi drugimi potmi do človeka. Samoopazovanje je zaradi neposredne bližine najbolj jasno in domače, a hkrati tudi najbolj nejasno in tuje. Tu je iskati razlog, zakaj človek lahko na mah obupa nad

¹⁷ Prim. J. Juhant, *Anton Trstenjak – antropolog*, v: *BV* 57 (1997), 267-275.

¹⁸ A. Trstenjak, *Pota do človeka*, Mohorjeva družba, Celje 1980, 5.

seboj in napravi konec svojemu življenju. Človek je sam sebi preblizu, zato mu samoopazovanje ne zadošča, potrebuje opazovanje drugih, ki so mu kot zrcalo, v njih spozna samega sebe, ne samo njih.

Podoživljanje samega sebe, ki se s samoopazovanjem združuje v enotnost zavesti, omogoča dojemati celoto lastne osebnosti. Zato je človek osebno bitje v samozavesti. V samozavedanju človek doživi osebno istovetnost, spoštovanje in intimnost. Človek je usmerjen vase, s samozavedanjem hoče samega sebe izpolniti. Osebna samozavest obsega tri stopnje: zavedanje svoje enkratnosti, zavedanje, da hočem biti srečen in zavedam se odgovornosti.¹⁹ Človek kot oseba je svobodno bitje, se zaveda svoje svobode in odgovornosti. Je edino bitje, ki se zaveda svoje končnosti in se prav zato boji smrti. Zaradi samozavedanja psihološka razlaga, da je smrt golo biološko dejstvo, ne zadovolji in ne pomiri človeka.²⁰

V knjigi *Človek samemu sebi* (1984) govori o človeku kot o bitju samozavesti, človeku, ki je samemu sebi svetovalec, vodnik, pomočnik, tolažnik in zdravnik.²¹ Za človekov odnos do sebe je pomembno, da je zmožen sprejeti samega sebe. Pomembno je človeka in življenje spoznavati, še odločilnejše je človeka in življenje sprejemati. V tem je skrita velika modrost. Sprejeti svoje telo, svoja leta, svoj spol, starši otroke, otroci svoje starše, svoje okolje itd.

Človek usmerja samega sebe. Odločilna ni zunanja telesna podoba, ampak notranja duševna podoba o samem sebi. Vsak človek ima podobo o samem sebi, kakršno si je oblikoval podzavestno z usedlino številnih doživetij, izkušenj, spominov, a tudi predstav, domišljije in želja. Zato pa tudi svoje ravnanje, dejanje in želje, obnašanje in odgovore na svet okrog sebe usmerja vedno v skladu s svojo podobo o samem sebi.²²

Odločilno je, kako ravnamo s čustvi strahu in skrbi. Čustva so trenutna stanja naše duševnosti. Veliko je odvisno od nas samih, kakšna čustva bodo prevladovala v našem srcu: lepo ali grdo, veselo ali žalostno, prijazno ali neprijazno, plemenito ali zlobno, dobrohotnost ali zavist, ljubezen ali sovraštvo, strah ali pogum, razburjenost ali mir.

Kako premagati strah? Strah pred iztiritvijo je značilnost naše dobe. Človek tudi v sebi izgublja zanesljivost in ravnotežje, sebi več ne zaupa, sam sebe se boji. Ljudje so zajeti v vedno nemirnejše življenje; strah pred lastno dediščino, preveliko zanimanje za duševne bolezni, strah v poklicu; strah pred izjemo, strah pred odgovornostjo, pred odločitvijo, pred izbiro poklica, pred zakonsko obveznostjo, pred velikimi dejanji,

¹⁹ Prim. A. Trstenjak, *Dobro je biti človek*, Katehetski center, Ljubljana 1988, 25-30.

²⁰ Prim. A. Trstenjak, *Hoja za človekom*, MD, Celje 1984, 163.

²¹ Prim. A. Trstenjak, *Človek samemu sebi*, MD, Celje 1984.

²² Prim. A. Trstenjak, *Po sledih človeka*, 31-65.

pred prihodnostjo, pred negotovostjo, pred življenjem, pred nesrečo, pred boleznijo, pred smrtjo.²³

K osebni izpolnitvi spada *poklic*. Človek mora v življenju opravljati neko osnovno dejavnost, ki ji posveti večino svojega časa. V poklicno dejavnost vlaga svoj čas, svoje življenjske energije in sposobnosti, talente, ustvarjalnost, pričakovanja, uspehe. S tem krepi občutek koristnosti nasproti nekoristnosti in nepomembnosti, občutek polnosti nasproti občutku praznine v njem, se prebujata življenjski smisel nasproti nesmiselnosti.

Občutki nekoristnosti, praznine, nesmisla so najbolj uničujoči za človeka. Naloga vzgoje je, da človeku pomaga najti samega sebe, svojo istovetnost;²⁴ da razvija človekovo samozavest na vseh stopnjah osebnostnega razvoja in v najrazličnejših življenjskih okoliščinah; da spozna in sprejme samega sebe, da je sposoben obvladovati čustva, reševati konflikte in premagovati strah. Vzgoja naj pomaga odkriti poklic, v katerem bo odkril življenjsko izpolnitev.

Človek kot razumsko bitje je zmožen, da spregovori. Človek je sposoben simbolično razmišljati, sposoben, da simbolična znamenja posreduje drugim.²⁵ Človek ima odprt miselni sistem, zato je ustvarjalno bitje.²⁶ Njegova ustvarjalnost se javlja bolj v postavljanju vprašanj kot pa v odgovorih nanje.

Naloga vzgoje je, da človeku pomaga razvijati razumske-spoznavne sposobnosti, predvsem ustvarjalno mišljenje.

Človek kot ranljivo in trpeče bitje. Človeku se sreča v življenju izmiška, polno je nadlog, bolečin, čeprav ni za to nič kriv. Človek je tragično bitje; čeprav ni nič zagrešil, ga zadeva trpljenje, ki je kakor kazen. Plačuje za zmote. Višek tragičnosti je tedaj, ko človek postane samomorilec.²⁷ Človek je trpeče bitje – *homo patiens*. Trpljenje ga prizadene v njegovih čustvih. Tudi v trpljenju je človek enkratno, neponovljivo bitje. V trpljenju človek doživlja globino svoje biti v moči svoje samozavesti. V trpljenju postopoma zori, da lahko spozna in sprejme globlji smisel življenja.²⁸

Vzgoja pomaga človeku, da se znajde v neugodnih položajih, da sprejme trpljenje in zori v trpljenju, da odkrije smisel v različnih življenjskih okoliščinah.

²³ Prim. A. Trstenjak, *Po sledih človeka*, 118-148.

²⁴ Prim. A. Trstenjak, *Problemi psihologije*, Slovenska matica, Ljubljana 1976, 398-407.

²⁵ Prim. A. Trstenjak, *Dobro je biti človek*, 7-12.

²⁶ Prim. A. Trstenjak, *Psihologija ustvarjalnosti*, Slovenska matica, Ljubljana 1981, 265-277.

²⁷ Prim. A. Trstenjak, *Dobro je biti človek*, 36-39.

²⁸ Prim. A. Trstenjak, *Dobro je biti človek*, 39-45.

Človek kot telesno in duhovno bitje. Skladen odnos do sebe zahteva ozaveščeno skrb za lastno zdravje in počutje. Sodobnega človeka prav zaradi porabniške miselnosti napačno vzgajamo. Namesto da bi ga utrjevali v tekmi s sodobno naglico in pospešeno dejavnostjo, ga razvajamo z neprimerno hrano in pijačo.²⁹

Odnos do sebe vključuje ozaveščeno skrb za duševno počutje in zdravje. Potrebna je zavest o ranljivosti človekove duševnosti. Najpogostejši težavi človekovega duševnega počutja sta stres in duševno izgorevanje. Človek živi tudi v »duhovni sferi«, ki ga dviguje nad neposrednim življenjem v politiki, družbi, delu. Življenje v duhovni sferi ima svoja pravila. »Spoznaj danes in si vtisni v srce, Gospod je Bog zgoraj v nebesih in spodaj na zemlji, drugega ni. Spolnuj njegove postave in zapovedi, ki ti jih zapovedujem.« (5 Mz 4, 39-40). Vsa telesnost je usmerjena v simbolično bogastvo duhovnega sveta, v katerem je težišče človekovega naprezanja, v katerem edinem človek dosega svojo specifično človeško višino, smisel in uteho, v katerem edinem pa obenem že presega svojo zgolj človeško raven in prestopa v božje območje.³⁰

Naslednja vzgojna naloga je človeku pomagati, da se zavaruje pred različnimi oblikami zasvojenosti, in predvsem, skrb za telesno, duševno in duhovno zdravje in kondicijo; pomagati mu, da bo odprt za simboličnost, za duhovno in skrivnostno.

Človek kot etično bitje. Nравnost je človekova izvorna sposobnost. S svobodno voljo, ki je neposredna in nujna posledica umskega spoznavanja in samozavesti, postane človek nравno bitje. Kakor je človekova spoznavna sposobnost in svoboda samoumevna, tako je tudi nравnost. Človek je v samem središču svojega bivanja moralno bitje. Vrednost njegovega življenja se navsezadnje meri po tem. »Človek je edino bitje v vsem izkustvenem svetu, ki si ne samo postavlja vprašanja, ampak si tudi ustrezno išče odgovora: od kod izvira in kam gre njegovo življenje. Zato se doživlja že v tem bitno razumskem temelju kot odgovorno bitje.«³¹ Človek kot etično bitje se odloča po svoji vesti, vest daje odločitvam in dejanjem etično vrednost, to, za kar sem se odločil po vesti, ima etično vrednost.³²

Etična vzgoja je vzgoja za odgovornost; vzgoja vesti.

Človek je v svojem bistvu ljubezen, zato je bitje dobrin, vrednot, po svojem bistvu je človek bitje dobrote. Dobrota pa je samoizžarevanje, je občestvo z vsemi, dobrota deluje tudi na daljavo, dela čudeže, ozdravlja, vse opraviči, vse upa. Obrazi dobrote so: ljubezen, hvaležnost, odpušča-

²⁹ Prim. A. Trstenjak, *Skozi prizmo besede*, Slovenska matica, Ljubljana 1989, 179-183.

³⁰ Prim. A. Trstenjak, *Človek simbolično bitje*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996, 179-180.

³¹ A. Trstenjak, *Hoja za človekom*, 177.

³² Prim. A. Trstenjak, *Hoja za človekom*, 167-212.

nje, človeška bližina itd.³³ Kolikor imamo v sebi dobrote, toliko moremo srečno živeti. Z dobroto posvečujemo vsakdanjost.³⁴

5.2 Odnos do drugega

Ljudje bi bili neprimerno srečnejši, kot so, če bi imeli pravilne odnose.³⁵ Pot do samega sebe še ne pomeni konec poti. Ko človek doseže osebno ravnovesje, duševno in duhovno, se lahko zgodi, da obstane na mestu in si domišlja, da je v samooblikovanju že dosegel osebno celovitost. Samo v stalnem preraščanju samega sebe, v preseganju samega sebe tako, v odprtosti do drugega in do skupnosti, v odprtosti za presežno, lahko napredujem v osebnostni rasti.

Človek kot bitje srečanja. Želja po srečanju je morda najbolj zavestno doživeto čustvo modernega človeka. Zato je srečanje s človekom njegova specifična bivanjska kategorija. Srečanje je prapotreba človeškega srca.³⁶ A. Trstenjak pogosto poudarja, da samospoznavanje v življenju ne zadostuje. Drugi nam odkriva nov svet, nove plati življenja. Ko navezujem stike in vzpostavljam odnose, prihajam do novih spoznanj, v meni se porajajo nova čustva, nova kvaliteta življenja. Naše spoznavanje je pogosto enostransko in površno. Nekoga poznamo samo po uspehih, za drugega vemo samo to, da ima dosti denarja, za drugega to, da je lep in postaven. Toda to so plitka spoznanja o drugih. V življenju se včasih odločamo na osnovi površnega poznanja drugih. Toliko ponesrečenih in neuspešnih zakonov je med drugim posledica tega, da se niso dovolj medsebojno poznali.

Medsebojno spoznavanje je večplastno: čustveno, razumsko, telesno. Kaj kdo čuti, misli, dela? Medsebojno poznanje nikoli ne more biti dokončno, saj vidimo, da tudi sebe ne moremo preiskati do zadnjega kotička, kaj šele drugega. Kljub številnim možnostim za medsebojno spoznavanje, večkrat ostajamo neznanci drug pred drugim.

Človek je vpet v toliko različnih odnosov z drugimi: odnos s starši, odnos med brati in sestrami, odnos z otroki in med otroki, odnos med prijatelji, med fantom in dekletom, med zakoncema, odnos s sosedi in sosanovanci, odnos med sošolci, sodelavci, odnos z bližnjim, odnos med nadrejenim in podrejeni, odnos med zdravnikom in pacientom, med učiteljem in učencem. Vse te odnose lahko vzpostavljam, če upoštevam zakonitosti posameznih odnosov in si pridobim posebne sposobnosti, ki jih zahtevajo.

³³ Prim. A. Trstenjak, *Dobro je biti človek*, 60-119.

³⁴ Prim. A. Trstenjak, *Po sledih človeka*, 75-77.

³⁵ A. Trstenjak, *Med ljudmi*, MD, Celje 179.

³⁶ Prim. A. Trstenjak, *Človek končno in neskončno bitje*, 278-285.

Vzgojne naloge glede na področje odnosa z drugim. V vsakdanjem življenju vidimo, da postaja pogovor s sočlovekom vedno težji, med nami vlada eksistencialno nezaupanje, zajeda se v človeška srca in podira mostove med ljudmi, namesto da jih zida. Za razvijanje medosebnih odnosov je potrebno usposabljanje, srečanja, druženja, pogovori, diskusije itd. V srečanjih je pomembno, da smo sposobni zaznati bližino drugega, njegovo stisko, drugačnost,³⁷ privlačnost. Človek se usposablja za odnos z drugimi tako, da razvija medsebojno zaupanje, iskrenost, ljubezen, sprejetje, vživljanje.³⁸

V različnih publikacijah A. Trstenjak pogloblja posebne vrste odnosov z drugimi. V knjigi *Med ljudmi* (1954) govori o odnosih v družini (starši in otroci, fant in dekle, mož in žena, stari in mladi, mi in sosede). V knjigi *Stara in nova podoba družine* (1974) je A. Trstenjak prikazal družinske odnose z vidika kulturnih sprememb zadnjega časa.³⁹

5.3 Odnos do naroda (družbe) in kulture

Vprašanje, ki nam ga zastavlja pojav človeške kulture, se torej ne nanaša na tehnično stran proizvodnje in upravljanja, marveč navznoter, na človeka.⁴⁰ Človek razvija svojo osebnost s tem, ko vzpostavlja odnos z družbo, z lastnim narodom in njegovo kulturo. Kultura kot identiteta nekega naroda hrani neizmerno bogastvo, ki človeku pomaga odkriti njegovo osebno istovetnost in smisel.

Človek je družbeno bitje. Od zibelke do groba živi v družbi, je odvisen od nje, se včlanja vanjo, se združuje v skupine, se družbi postavlja po robu, je v harmoniji z družbo ali pa v opoziciji, podlega njenemu javnemu mnenju. Človek v družbi igra svojo vlogo in v njej najde svojo identičnost; ima svoje stališče do družbe in držo do skupin in posameznikov. Tudi družba vpliva na človeka, motivira njegovo mišljenje in ravnanje, posega v njegove uspehe, ga podpira in omejuje.⁴¹

Odnos z družbo dobi konkretno podobo v narodni skupnosti. V knjigi *Misli o slovenskem človeku* (1992) A. Trstenjak spregovori o nacionalnih vprašanjih slovenskega naroda, potem ko je zanj nastopil čas politične samostojnosti, in poda nekatera izhodišča za državljansko vzgojo:

³⁷ Pri tem ne mislimo na drugačnost, ki je značilna za ljudi s posebnimi potrebami, temveč drugačnost v vsakdanjem pomenu besede. Ljudje z enakimi potrebami in naravnostmi smo različne osebe. Za vzpostavitev odnosa je treba sprejeti to različnost in to zahteva nek napor.

³⁸ A. Trstenjak, *Pota do človeka*, 41.

³⁹ Prim. V. Potočnik, *Trstenjak kot sociolog religije*, v: *BV* 57 (1997), 332.

⁴⁰ A. Trstenjak, *Krščanstvo in kultura*, Tinje 1975, 9.

⁴¹ Prim. A. Trstenjak raziskuje človekov odnos v družbi z vidika socialne psihologije v: A. Trstenjak, *Problemi psihologije*, Slovenska matica, Ljubljana 1976, 255-329.

»Stojimo pred usodnimi odločitvami, ki imajo moralnovzgojno težišče. Slovenci se moramo vzgojiti, kar prevzgojiti v složen narod; zadnji čas je, da se odpovemo strankarskemu in svetovnonazorskemu egoizmu, sebičnosti, razklanosti, sprtosti. Ta moralnovzgojni imperativ je mnogo več kakor klic k narodni spravi.«⁴²

Narod se prepozna v kulturi, ki zajema materialne in duhovne stvaritve človeka. Kulturno izročilo določa identiteto nekega naroda. Kljub različnosti posameznega naroda je v kulturi nekaj, kar povezuje človeštvo. Kultura je duša človeštva. To se izraža v znanosti, umetnosti, v socialnem, tehničnem, političnem, verskem in gospodarskem napredku ljudstev in narodov. Narodni jezik ni samo sredstvo za sporazumevanje med ljudmi, je eden od prvih izrazov posamezne kulturne duše, ki ga uporabljajo pesniki, pisatelji, znanstveniki, govorniki in drugi. Kultura se izraža še v mnogih drugih umetniških izrazih.

Človek je kulturno bitje. Z rojstvom začne razvijati svojo kulturno človečnost na osnovi zunanjih vplivov, najprej v družini, potem v šoli in družbi. Ta proces traja vse do smrti. O kulturi lahko govorimo samo pri človeku, ki je edino resnično kulturno bitje, *homo sapiens*. Kulturno je vse, kar je človek obdelal, oblikoval, dvignil in požlahtnil s svojim delom, v katerem se ravna po simboličnih podobah, bližnjih ali daljnih. Beseda kultura prihaja od gl. *colere* – obdelovanje polja, gojenje. Šele v prenesenem pomenu beseda pomeni tudi notranje oblikovanje človeka samega, se pravi subjektivna ali duhovna kultura za razliko od objektivne ali materialne kulture – kulturne dobrine.⁴³

A. Trstenjak je razvijal in poglobljal nekatere specifične odnose, ki so del družbenega in kulturnega življenja. Družbeno tematiko je razvijal v *Temeljih ekonomske psihologije* (1982) in v monografiji *Slovenska poštenost* (1995).⁴⁴

Vzgojne naloge glede na odnos do naroda in kulture: a) družbena vzgoja, vzgoja za poštenost; b) širiti kulturna obzorja in razvijati osebnostno kulturno ustvarjalnost; c) kulturno oblikovanje sveta; hortikultura, arhitektura, slikarstvo; č) seznaniti se z mnogovrstnostjo kulturnega izražanja: poezija, slikarstvo, arhitektura, glasba itd.; d) človeka usposobiti, da bo znal brati znamenja kulturnega izročila. Človek je edino bitje, ki ne zapušča samo sledov svojih stopinj, ampak ga spremljajo tudi znamenja, ki so izraz posebne dejavnosti. Že najprimitivnejša orodja so znamenja človekovega duha, ki s silo razuma oblikuje gmoto in obvladuje

⁴² A. Trstenjak, *Misli o slovenskem človeku*, Založba Mihelač, Ljubljana 1992, 185.

⁴³ Prim. A. Trstenjak, *Krščanstvo in kultura*, 13-15.

⁴⁴ A. Trstenjak, *Slovenska poštenost*, Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno, Ljubljana 1995.

naravo. Posebno zgovorna znamenja pa so slikarije, kiparska dela in druge umetnine.⁴⁵

Kako radi se sprehodimo v naravo in se nadihamo svežega zraka. Podobno nam lahko koristi in nas oblikuje »sprehod v svet kulture« (svet poezije, glasbe, arhitekture, likovne umetnosti itd.), ki človeku širi obzorje, daje občutek polnosti, nudi odgovor na številna življenjska vprašanja, daje občutek polnosti in smisel bivanju.

5.4 Človek v odnosu do narave in okolja

S prvim drevesom, ki so ga podrli, se je začela civilizacija; z zadnjim, ki naj bi ga podrli, pa bo civilizacija izumrla.⁴⁶ Človek je zagledan vase in se redko spomni, da je odvisen od stvarstva. Narava nam daje hrano, zdravje in življenje. Narava je vse, kar nam je že dano brez našega posebnega prizadevanja; v človeku kot prirojeno, zunaj njega pa kot tisto, kar ga obdaja. Narava in naravno je vse, kar je dano in nas obdaja že pred človekovim poseganjem. Kot taka pa nam narava pomeni tudi vse, kar je še nedotaknjeno, čisto, sveže in »nedolžno«. Tako dobi narava vrednostni predznak, ki prehaja tudi v etično področje – naravni zakon.

A. Trstenjak je razvijal in poglobljal odnos do narave in okolja v *Ekološki psihologiji* (1984),⁴⁷ kjer posveča posebno pozornost ekološkim vprašanjem, npr.: industrializirana družba človeka oddaljuje od narave, onesnaževanje ogroža človekov bivanjski položaj. Eden od ključnih vidikov človekovega odnosa z okoljem je prilagajanje človeka na okolje, saj se brez prave prilagoditve poruši ravnovesje.⁴⁸

Naravno okolje je le del širšega okolja, ki obdaja človeka. Poleg naravnih danosti, ki človeka obdajajo, je še socialno okolje, se pravi družba in njeni dejavniki, poleg tega pa še kulturno okolje, v katerem so vse stvaritve, ki jih je človek zapustil v naravnem okolju.⁴⁹ Narava in kultura se dopolnjujeta. Narava vsebuje in razodeva globino biti, kultura pa razvojno višino. Narava pomeni globino materialnega naročja, v katerem se spočne, raste in razvija vse, kar je živega. Narava nastopa pred zavestjo in stremi k zavesti. Brez narave ni kulture. Narava je v kulturi vedno navzoča kot stalna možnost, ob kateri lahko človek s svojimi kulturnimi podobami udejanja sebe in stvari okrog sebe. Prehod od narave h kulturi ni vedno točno določen. Kultura se lahko naravi odtuji.⁵⁰

⁴⁵ Prim. A. Trstenjak, *Po sledih človeka*, 14-18.

⁴⁶ A. Trstenjak, *Za človeka gre*, Založba Obzorja, Maribor 1991, 426.

⁴⁷ A. Trstenjak, *Ekološka psihologija*, Delo, Ljubljana 1984.

⁴⁸ Prim. A. Trstenjak, *Ekološka psihologija*, 145.

⁴⁹ Prim. A. Trstenjak, *Ekološka psihologija*, 10.

⁵⁰ Prim. A. Trstenjak, *Krščanstvo in kultura*, 16.

Vzgojne naloge v odnosu do narave: a) izogibati se negativnega odnosa do narave; onesnaževanja, uničevanja rastja in neuravnovešene izkoriščanja naravnih virov, zastrupljanja vode, mučenja, stradanja, pretepanja in pobijanja živali; b) razvijati skladen odnos do narave; posluh za molk in samoto, razvijanje kozmičnega čuta; c) ekološka in okoljska vzgoja v družini, šoli, Cerkvi, sredstvih obveščanja, v družbi.

5.5 Človek v odnosu do Boga

Presenečenje duhovnosti: Gre za presenečenje, pred katerim se bo znašel sodobni človek, ki v svojem zemeljskem življenju precenjuje telesni svet in podcenjuje vse, kar je duhovnega.⁵¹

Človek kot duhovno bitje živi in deluje na meji dveh svetov: zaprtega živalskega in odprtega duhovnega. Človek se odziva na dražljaje, a se dviguje tudi v duhovni svet. Psalmist SZ pravi, da je človek »nedoumljiv prepad« – *homo abyssus*. Prepad zazeva ob vsakem koraku človekovega ravnanja, ki tako nepreračunljivo niha iz skrajnosti v skrajnost. Le malokdaj je človek v ravnovesju med biološkim in duhovnim.⁵²

A. Trstenjak prikaže človeka kot metafizično mejno bitje, ki stoji s svojim bistvom med materialnim in duhovnim svetom, med živaljo in nadčloveškimi bitji. Komaj se dvigne nad živalsko raven na specifično človeško višino, že se obenem začneja dotikati nadčloveške, duhovne in, recimo, božanske sfere. Človek se dviga nad vsemi živalskimi vrstami s prebujenjem duha, ko se začne v njem uveljavljati luč in moč duha.⁵³ Duhovna razsežnost se kaže v človeku kot simboličnem bitju, ki v besedni govorici, v simbolih, v prisposodobah gleda duhovni svet. Človek je edino bitje, ki ustvarja simbole.⁵⁴ Toda občutek za človekovo simboličnost smo malone izgubili. Preveč smo zacementirani v materialnem, vidnem svetu. Nevidna stran sveta nam je »nevidna«, nimamo oči zanjo.

Učiti se bomo morali duhovne miselnosti, misliti drugače, na tisto, na kar doslej nismo bili vajeni. To je izziv prihodnosti. Misliti duhovno, meditativno, se pravi misliti in doživljati svet in življenje na krilih simboličnosti. Samo simboličnost nas more toliko poglobiti in dvigniti, da doživimo še »drugi« svet, neodvisni, duhovni, to je simbolika.⁵⁵ Vzgoja v človeku razvija čutenje in odprtost za duhovno, presežno in skrivnostno ter mu pomaga pri iskanju ravnovesja med biološkim in duhovnim.

Človek kot bitje prihodnosti. Če hočemo človeka kot razvojno bitje prav spoznati in priti do jedra njegove osebnosti, moramo slediti razvoj-

⁵¹ A. Trstenjak, *Umrješ, da živiš*, MD, Celje 1993, 141.

⁵² Prim. A. Trstenjak, *Dobro je biti človek*, 18-25.

⁵³ Prim. A. Trstenjak, *Človek končno in neskončno bitje*, 23-24.

⁵⁴ A. Trstenjak, *Človek končno in neskončno bitje*, 103-114.

ni smeri do konca tudi v prihodnost. Vsaka evolucija se pomika iz preteklosti skozi sedanost v prihodnost. Če gledamo samo v preteklost – človek v hoji za Adamom – razvoj nasilno ustavljamo v njegovih začetkih; prav tako, če imamo pred očmi samo vprašanje vzročnosti, od kod človek izvira, ne pa tudi, kam se vzpenja njegova smer v prihodnost, kjer je njegov končni smoter.

Ob pogledu v prihodnost se znajdemo v hoji za Sinom človekovim, za tistim potomcem, ki je že za celo neskončnost osebno popolnejši od svojega pradavnega sorodnika po krvi. Človeštvo je v hoji za tisto njegovo veličino, ki se bo uresničila šele v prihodnosti, h kateri pa težijo vse osebne silnice iz preteklosti skozi ozko sedanost. Najvišji vzponi človeštva so še pred nami. Najvišji vzpon v transcendenco je človeštvo doseglo v tistem, ki sam sebe imenuje Sina človekovega, v tistem, ki je rekel sam o sebi: »Jaz sem pot, resnica in življenje.« (Jn 14,6). O njem so celo njegovi nasprotniki rekli: »Nikoli noben človek ni tako govoril kakor ta človek« (Jn 7,46).⁵⁶ Vzgoja človeku pomaga, da bo odprt v prihodnost, da bo zmožen presojati življenje z vidika preteklosti in prihodnosti.

Človek je bitje upanja. A. Trstenjak meni, da je njegova antropologija izzvenela v človeka, bitje prihodnosti, to pa je človek, bitje upanja, popolna odprtost v prihodnost. Upanje je specifično človeško doživljanje, po katerem se razlikuje od vseh živalskih vrst. Prepleteno je z doživljaji, čustvi, mislimi in hotenji, zato moramo nanj gledati celostno. Upanje ni isto kot pričakovanje, ki ima svoj psihološki vzgib ali vzrok v nekem dražljaju (obljuba). Upanje nima tega dražljaja ali vzgiba, ki bi ga sprožil. Skupno pa imata pričakovanje in upanje to, da sta oba usmerjena v prihodnost. Upanje je popolna odprtost v prihodnost, ki se druži s srečo, veseljem in redno s pogumom. Pomanjkanje upanja pa vodi človeka v tesnobo, strah in grozo. Človek živi v dialektični napetosti med sedanostjo, ki je edina neposredna stvarnost, in prihodnostjo, ker se mu sedanost nenehno izmika.

Človek, bitje upanja, se hkrati izkaže kot ekstatično bitje, ki ima svoje težišče izven sebe, onstran sedanosti v prihodnosti. Človek kot ekstatično bitje v upanju lahko upa tudi proti upanju; s tem najbolje dokazuje, da je bitje upanja in da upanje presega samo sebe, da je usmerjeno onstran trenutne eksistence v prihodnost. Upanje proti upanju je v naročju vsega človeštva, njegovega preživetja, je eshatološka moč vsega humanega prizadevanja, je vzmet humanizma. Tu na tej višini se človek razodeva obenem najbolj v svoji prvini. Z upanjem se človek združuje in

⁵⁵ Prim. A. Trstenjak, *Človek simbolično bitje*, 7-10.

⁵⁶ Prim. A. Trstenjak, *Po sledeh človeka*, 22-27.

zbližuje s svetom na višji ravni.⁵⁷ Vzgojni cilji; buditi upanje, uporabiti vsa razpoložljiva sredstva, da človek premaga tesnobo, strah in grozo ter mu pomaga k sreči, veselju, pogumu.

6. Od teleologije k praksi vzgoje in izobraževanja

Številne razsežnosti človekove podobe smo na osnovi filozofske antropologije A. Trstenjaka zaokrožili na pet temeljnih odnosov: odnos do sebe, odnos do drugega, odnos do naroda in kulture, odnos do narave in okolja, odnos do presežnega oziroma do Boga. Celovita podoba človeka, izrisana v petih temeljnih odnosih, predstavlja paradigmo vzgojne prakse. Pet področij človeške osebe je hkrati pet osnovnih vzgojnih ciljev.

Če smo na osnovi filozofske antropologije ugotovili, da je človek bitje upanja, da je presežno, svobodno bitje, potem je naloga vzgoje, da otroku in doraščajočemu zagotovi možnosti za osebni razvoj v vseh teh smereh, da se razvije kot svobodno, kot presežno in religiozno bitje, kot bitje upanja. S tem ne ogrožamo otrokove svobode, saj ostane svoboden, vzgojno vplivanje lahko sprejme ali pa ga zavrne.

S tem ko človek razvija pet odnosov, se razvija v celovito osebnost. Pa ne samo to, pet odnosov pomeni pet poti, oziroma pet izhodov iz najrazličnejših kriz, v katerih se lahko človek znajde v življenju. Vse velike krize so nazadnje krize ljubezni, ljubezni do sočloveka, do narave, do sveta, do absolutnega – tudi ljubezni do sebe. Izbira bodočnosti je izbira ljubezni, alternativne izbire vodijo v sebičnost in sovraštvo, oboje pa v zanesljiv propad.⁵⁸

Pet odnosov je pet virov, iz katerih človek lahko črpa bivanjsko moč; npr. v naravi se lahko sprostim in si naberem novih moči; srečanje s človekom mi lahko da novega poleta in novega upanja; veliko ljudi najde v Bogu moč in spodbudo v življenju. Oblikovanje človeške osebnosti na petih področjih mi zagotavlja širino v razvoju osebnosti in me zavaruje pred tem, da bi se zaprl in obtičal v individualizmu, v naturalizmu ali v fideizmu. Pet odnosov je pet poti do izpolnitve in sreče v življenju. Človek lahko najde srečo v življenju, če jo bo iskal v sebi, pri ljudeh, v narodu in kulturi, v naravi in okolju in v Bogu. Področja celovitega osebnostnega razvoja, kot jih navajamo, lahko zasledimo tudi pri drugih avtorjih, pri nekaterih v skrčeni, pri drugih v razširjeni obliki.

Splošni okvir vzgoje v knjižici M. Mahnič *Vedenje do sebe, do drugega, do kulture in slovenstva, do stvarstva, do Boga*⁵⁹ smo uporabili kot

⁵⁷ Prim. A. Trstenjak, *Skozi prizmo besede*, 143-152.

⁵⁸ Prim. J. Musek, *Ljubezen, družina, vrednote*, Educy, Nova Gorica 1995, 9.

⁵⁹ M. Mahnič, *Vedenje do sebe, do drugega, do kulture in slovenstva, do stvarstva, do Boga*, Katehetski center, Ljubljana 1989.

osnovo za to, da smo številne vidike celovite podobe človeka, ki jih A. Trstenjak proučuje, razdelili na pet temeljnih razsežnosti osebnosti. Ta razdelitev je podlaga za paradigmo petih vzgojnih ciljev. M. Mahnič je v uvodu knjige zapisal: »To nedognano pisanje si drznem hvaležno dati duhovnima dobrotnikoma slovenskega naroda dr. J. Janžekoviču in dr. A. Trstenjaku«. Iz posvetila je razvidno, da je M. Mahnič svoja vzgojna načela utemeljil v antropologiji A. Trstenjaka.

G. R. Schmidt meni, da je osnovna naloga vzgoje usposobiti doraščajočega za odnos do sebe, do oseb in predmetov v svoji okolici, do družbe in njene kulture, odnos in povezanost z naravo ter odnos do transcendece; odnos do sedanjosti s pogledom v prihodnost.⁶⁰

Sklep

Trstenjakova filozofska antropologija je krščanski humanizem, ki ne obtiči v človeku, ampak najde svojo dopolnitev, utemeljitev in smisel šele v Bogu. Njegova posebnost je v človeški in svetovni univerzalnosti, ki ji daje še noto neskončnih razdalj.⁶¹

Vrednosti in pomena Trstenjakovega dela z vidika pedagoške znanosti se lahko zavedamo le, če upoštevamo lom znanstvene paradigme v 2. polovici dvajsetega stoletja, ko je tehnicistično-materialistično in pozitivistično znanstveno metodo zamenjala z dialektično-holistično s filozofskoesenčnim spoznavanjem pojavov in procesov, funkcij in odnosov narave, človeka in družbe.⁶²

Razen *Metodike verouka* (1941) A. Trstenjak ni pisal pedagoških del. Neprecenljiva pedagoška vrednost njegove misli je v teleologiji vzgoje in izobraževanja, ki je neponarejeno antropološka.

⁶⁰ Prim. G. R. Schmidt, *Religiozna in krščanska vzgoja*, Salve, Brežice 2002, 61-64.

⁶¹ Prim. A. Trstenjak, *V znamenju človeka*, Dom prosvete, Tinje 1973, 8.

⁶² Prim. F. Pediček, *n. d.*, 63.